

VŠEHRDOVO POJETÍ MAJETKOPRÁVNÍCH VZTAHŮ ZEMSKÉHO PRÁVA ČESKÉHO

Valentin Urfus

Sledování majetkoprávních otázek v díle Všehrdově nenáleží jistě jen k okrajovým stránkám všehrdovské tematiky. Látka týkající se majetkového práva je naopak jednou z integrálních obsahových složek celého Všehrdova spisu. Vskutku také pozornost, již Všehrd ve svých „Knihách devaterých“ naznačené problematice věnoval, je natolik významnou, že tvoří přímo jednu ze základních otázek, bez jejíhož položení se neobejde žádný z pokusů o objektivní posouzení Všehrdova místa v kulturním vývoji našich zemí.

Zřetel věnovaný majetkovému právu je pro Všehrda a jeho dílo charakteristický i z hlediska vývoje soudobé juristické literatury o českém právu zemském. Lze dokonce tvrdit, že tento Všehrdův zřetel je jedním ze znaků, jež jeho dílo odlišují velmi podstatně od starších děl zemskoprávní české jurisprudence a že mu zjednávali samostatné a výrazné místo ve vývoji české právnícké literatury a českého teoretickoprávního myšlení vůbec.

Rozdíl mezi Všehrdem a starší literaturou není tedy dán jen formální dokonalostí jeho díla, jeho stylistickou čistotou a obratností, jeho smyslem pro systematické podání výkladu, pro abstrakci a synthetisující pohled na zpracovávanou materiál, nýbrž je to právě výběr majetkoprávní tematiky jako jedné z hlavních obsahových složek „Knih devaterých“, jenž naznačuje i po věcné stránce, jak velký byl Všehrdův teoretický i praktický přínos.

Starší předvšehrdovská literární produkce o českém právu zemském, reprezentovaná zvláště právní knihou Ondřeje z Dubé, přihlížela k otázkám majetkoprávní povahy jen velmi spoře a v podstatě je pomíjela vůbec.¹

¹ Srov. základní literaturu o předhusitských právních knihách, zvl. studie F. Čády, *Skladba českých právních knih z doby předhusitské*, Vědecká ročenka právnické fakulty Masarykovy university v Brně, VIII. (1928), str. 164 n. a *České právní knihy v době předhusitské*, sborník „Naše právo a stát“, Praha 1928, str. 25 n. — Ze speciální literatury o jednotlivých právních knihách srov. literaturu knihy Rožmberské (zvl. studie J. Veselého), literaturu Ordo iudicii terrae a Řádu práva zemského (zvl. studií V. Vaněčka) a literaturu právní knihy Ondřeje z Dubé (studie Čádovy).

Tak v první řadě sám Ondřej z Dubé dal svému dílu velmi jasnou dispozici, jež je toho dobrým dokladem.² Za podrobným výkladem, v němž Ondřej zevrubně probírá krok za krokem soudní řízení na zemském soudu, vypočítává jednotlivé procesní úkony, seznamuje čtenáře s různými žalobními formuláři a dává mu ještě jiné cenné rady, jak úspěšně obstát v soudním sporu, následuje partie věnovaná panskému potazu a nálezu. Podobně jako v předchozí části o soudní při a jejích procesních formách, i zde vykládá autor detailně, jakými pravidly se řídí nalézání práva a jak zemský soud svoje nálezy produkuje. Teprve za těmito dvěma charakteristicky a uzavřeně koncipovanými celky následuje několik článků dotýkajících se i oblasti majetkového práva, zařazených sem však zásadně bez jakéhokoliv systematického zřetele a vcelku také bez vážnějšího pokusu ze strany autorovy uvést zmíněné otázky a jejich řešení v soulad s ostatními částmi svého spisu.³ Tato závěrečná partie Ondřejovy právní knihy obsahující vedle několika právě dotčených majetkoprávních zlomků ještě řadu jiných článků velmi různorodého obsahu není ani svým původem ve všech svých složkách jedním celkem. Jejím podkladem jsou povětšinou nejrozličnější nálezy zemského soudu z doby kolem přelomu 14. a 15. stol., z nichž některé připojil na závěr svého díla Ondřej sám, jiné sem snad přidali někteří opisovači jeho díla.⁴

Majetkoprávní otázky nebyly tedy Ondřejem zahrnuty do jeho tvůrčího záměru, s nímž svá „Práva zemská“ sepsával. Naopak, pokud se s nimi u něho setkáváme, jde více než nepochybně o výsledek nahodilých či nepřímých okolností, jako např. Ondřejovy snahy reagovat na nejnovější tvorbu práva. Co platí ovšem o Ondřejovi jako o hlavním reprezentantu předvšehrdovské literatury českých právních knih, platí i o ostatních literárních pomnících české právní kultury té doby v oblasti zemského práva, jež svou formální dokonalostí ve velké většině ani zdaleka nedosahují úrovně Ondřejova díla.

Zcela jinak si však počínal Všehrd. Majetkoprávní otázky v jeho „Knihách devaterých“ tvoří přímo jeden z hlavních opěrných pilířů celkové stavby díla, jak je to také nejlépe vyjádřeno v kvantitativních proporcích: výkladu o majetkovém právu je věnována velká část spisu, počínaje — vycházíme-li z pojmu knihy jako základní literárně systematické složky Všehrdova díla — čtvrtými a konče sedmými, popř. ještě

² Č á d a, *Skladba*, str. 174—5 a Č á d a, *České právo kolem r. 1400 a kniha Ondřeje z Dubé*, Vědecká ročenka ..., VII. (1927), str. 154 n.

³ U Ondřeje šlo o tři hlavní otázky: majetkové poměry manželské, poručenství a dědictví. Srov. k tomu Č á d a, *České právo*, str. 180, kde je naznačen rozdíl v podání dotčených problémů u Ondřeje a Všehrda a zdůrazněna i menší rozvinutost právní úpravy v těchto věcech na zlomu 14. stol. než v době Všehrdově.

⁴ Č á d a v úvodu ke své edici Ondřejových „Práv zemských českých“, str. 29 n. Srov. tam zvláště o poměru tří redakcí Ondřejova díla.

částí osmých knih, což obnáší v podstatě téměř polovinu celého díla.⁵ Tento kvantitativní ukazatel je jistě sám o sobě výmluvným svědectvím o snaze autorově danému tematickému okruhu věnovat nejen elementární, nýbrž přímo komplexní a systematickou pozornost. Všehrdovo dílo nám tedy představuje svého autora již z hlediska skladebných proporcí svého obsahu jako teoretika majetkového práva „par excellence“.

Při posuzování Všehrdova významu v naznačených směrech nejde jistě jen o to. Věnoval-li Všehrd na rozdíl od svých předchůdců tak značnou část svého díla majetkoprávní tematice, nepominul však ani otázek procesněprávních a jiných a vyhradil jim dokonce i přibližně stejný podíl v celkovém rozvrhu své práce. Právě tato její obsahová a věcná vyváženost prozrazuje vědomý a záměrný plán autorův podat opravdu souborný pohled na české právo své doby, jak to dotvrzují ostatně i další ještě zbývající části spisu věnované již otázkám podružnějším a okrajovým.

Komplexní ráz Všehrdova díla zvětšuje význam jeho vývodů na poli majetkoprávní problematiky, neboť je současně nejlepším zárukou jejího traktování v souvislostech co možná nejširších. Uvážíme-li nadto znovu, že Všehrdovo dílo znamená zároveň i první pokus o souvislé vylíčení majetkoprávních poměrů českého zemského práva, pak jeho cena tím nepochybně ještě stoupá.

Formální dokonalost Všehrdova díla, jeho literární dovednost a umělecko-stylistické vlastnosti, jež podle obecného mínění náležejí k hlavním jeho přednostem, se vztahují pochopitelně i na tu jeho část, jež jedná o majetkovém právu. Nabízejí se nám také v první řadě jako základní vodítka k jejímu zhodnocení. Přesto však nelze ani na okamžik pochybovat o tom, že by takovéto posouzení ve své podstatě jen literárněvědné, zvláště tam, kde jde o vlastní strukturu Všehrdových juristických výkladů, vyznělo jednostranně a ulpělo na povrchu věci. Třebas by snad ukázalo ještě na nové stránky jeho formulačního umění a výrazové zběhlosti, v níž se mohl měřit jistě s nejlepšími zjevy soudobé evropské právní kultury, neodhalilo by naopak inspirační myšlenkové bohatství jeho tvůrčí osobnosti především jako juristického teoretika platného práva při vytváření vlastních právnických konstrukcí a vlastního právního pojmosloví.

Příliš jednostranné podtržení jen formálně stylistických stránek Všehrdovy erudice skrývá však v sobě ještě jedno nebezpečí. Vyúsťuje totiž v podstatě jen ve Všehrdovo zařazení do proudu humanistického písemnictví a přeceňuje v jádře formu před obsahem. Výsledkem tohoto nazí-

⁵ O kvantitativní převaze majetkoprávní části přesvědčí i celkem již letmé zjištění: páté a šesté knihy, v nichž je soustředěna především dotčená látka, představují, první svými 49 tituly a druhá 41 nejrozsáhlejší systematické celky uvnitř díla.

rání jsou pak běžně produkovány učebnicové závěry, jež vidí ve Všehrdovi především jen humanisticky poučeného systematika, popř. kompilátora či pořadatele platného domácího práva. Tento celkem běžně zastávaný názor, s nímž se lze setkat velmi často, obětuje pak literárnímu věhlasu Všehrdovu jeho originalitu jako právníka.

Tyto souvislosti vrhají i nové světlo na kategorie majetkového práva ve Všehrdově díle. Právě proto, že Všehrd byl prvním jeho soustavným a skutečným teoretikem v české právní literatuře zemského práva, stal se z něho v pravém slova smyslu prubířský kámen jeho juristického talentu. I když nelze zajisté ani v nejmenším podceňovat Všehrdův teoretický přístup k ostatní právní problematice jeho dílem zachycené a v něm zpracované, přece jen — jak ještě uvidíme — je to právě Všehrdova koncepce majetkoprávních otázek, tedy jeho přínos v oblasti, kde nemohl navázat na žádné teoretické dědictví předchozího vývoje, jež ostře a v lecčems i nově dává vyniknout jeho juristickému profilu.

Pro Všehrdovo pojetí majetkoprávní tematiky, jež tvoří tak významnou složku jeho díla, je rozhodující dvojitý hledisko: způsob, jakým Všehrd danou látku ve svém spise podává, tedy jinými slovy metoda jeho teoretického výkladu a v druhé řadě pak způsob, jakým takto zpracovanou látku systematicky rozčleňuje a zařazuje.

Literatura českého zemského práva před Všehrdem vycházela především z praktických potřeb soudních a procesních. Proto také všechny předvšehrdovské právní knihy charakterisuje snaha jejich pořizovatelů vylíčit určitou (dokonalejší či méně zdařilou) formou procesní postup u zemského soudu a vyzbrojit uživatele takovéto právní pomůcky vědomostmi potřebnými k úspěšnému vedení soudní pře.⁶

Toto hledisko praktické utility není ovšem cizí ani Všehrdovi. Naopak lze říci, že Všehrd vstoupil i v tomto směru do šlépějí svých předchůdců a že i jeho cílem bylo naplnit svým dílem podobný účel, i když se arci o to pokusil prostředky formálně technicky neskonale dokonalejšími. Všehrdovo dílo není a také nikdy nebylo zamýšleno jako akademicky teoretický spis. Praktický zřetel, který je vskutku vůdčím principem i Všehrdovy práce, proniká nejen jeho výklady o soudním řízení a soudech vůbec, jemuž jsou věnovány první tři knihy a v němž tedy Všehrd přímo pokračuje v tradici starších právních knih, nýbrž i jeho partií o právu

⁶ Srov. Č á d a, *Skladba*. Čádovi třeba přičítat zásluhu o to, že ukázal, jak výběr a způsob podání látky v našich právních knihách doby předhusitské úzce souvisí s jejich skladbou a jak tato je bezprostředně podmíněna praktickými potřebami soudními a soudní praxí zachycenou ve sbírkách typické judikatury. Na str. 181 v pozn. 51 uvádí Čáda dokonce jakousi „statistiku“ rozsahu procesněprávních částí našich předhusitských právních knih na podkladě Jirečkových edicí.

majetkovém. V tomto smyslu se tedy Všehrd stává jaksi dovrшитelem literatury právních knih zemského práva právě komplexností svého pohledu.⁷

Hledisko praktické utility, jež ve starší literární produkci o zemském právu splývalo prostě s praktickým zřetelem procesním, jak to vyjadřovala také převaha procesuální tematiky, uplatnilo se však u Všehrda v jeho výkladu o majetkoprávních vztazích novým a osobitým způsobem. Všehrd, veden bezpochyby tradičním forensním a procesním nazíráním vlastním starší literatuře českého zemského práva, hledal při zpracovávání majetkoprávní problematiky pro svoje dílo základní teoretický princip, jež by mu dovolil na dané otázky podobný dynamický pohled, jaký v ostatních částech jeho díla umožňovalo pečlivé sledování praktických potřeb vedení soudní pře. Praktické zaměření díla spolu s tradičním postupem zemskoprávní literatury odváděly tak předem Všehrda od spekulativně teoretického podávání látky pomocí induktivně vytvářené hierarchie obecných pojmů. To ovšem vylučovalo důslednou aplikaci institucionálního nazírání, jehož by Všehrd jistě jak šíří svého vzdělání, tak svým rozhledem byl býval schopen a jež bychom také od něho vzhledem k vysokému stupni abstrakce, s níž dovedl pracovat, očekávali.

Praktický zřetel, o nějž Všehrd opřel svůj způsob podání majetkoprávních otázek, poskytl mu však zcela specifické teoretické východisko, jež zcela zvláštním a neobyčejně výrazným způsobem shrnovalo nejtypičtější rysy šlechtického majetkového práva v Čechách. Tímto východiskem byl jednotný pohled na celou oblast majetkoprávních vztahů zemského práva z hlediska deskové praxe.⁸

Všehrd při vytváření své koncepce nezapřel jistě deset let strávených přímo u desk. Bylo by však chybou přičítat právě dotčený základ jeho koncepce majetkového práva jen těmto subjektivním předpokladům. Naopak základ všehrdovské tabulární koncepce majetkového práva tkví hluboce v objektivních podmínkách a význam, ba možno říci přímo Všehrdova velikost spočívá v tom, že dovedl tyto objektivní a typické rysy zevšeobecnit natolik, aby takovým způsobem zpracovaná látka mohla posloužit souvislému, prakticky orientovanému výkladu o majetkových vztazích uvnitř zemského práva.⁹

⁷ K tomu jak Všehrd navazoval v partitách svého díla týkajících se procesních otázek na tradiční systematiku srov. Č á d a, *Skladba*, str. 177 n. Ve svých druhých a třetích knihách provedl Všehrd jen nepodstatné změny, hlavní systematické schéma recipoval zcela od svých předchůdců.

⁸ Srov. k tomu — IV, 1: „... V prvních, druhých a třetích knihách mluveno jest o sůdu zemském... v těchto i v potomních knihách... budu o právu, kteréž se při deskách zemských a při úřadu, pokojně, bez hřmotu soudného, den ode dne vede a zachovává...“.

⁹ Heuristická práce J. Veselého (*Příspěvky ke kritice textu právních pramenů šestnáctého století, I., Všehrd a desky zemské*, Praha 1934, Práce ze semináře čsl. právních dějin na práv. fakultě Karlovy university, č. 19) zhodnotila nejen kriticky vztah Všehrdova díla k deskám, nýbrž upozornila na dosud zcela pomíjenou kasulistickou při-

Všehrdova synthesa rostla tedy přímo z praxe a z osobitých rysů českého šlechtického práva 15. stol. To je ovšem také nejlepším vysvětlením její síly a pro dnešního badatele i bezpečnou zárukou objektivnosti a historičnosti Všehrdova pohledu. Rovněž Všehrdovi samotnému poskytlo jeho shrnutí podstatných rysů soudobého majetkového práva šlechtického řadu výhod. Především, jak jsme již viděli, sjednocovalo podání dané tematiky v celém díle na základě jednotného principu, důsledně přihlížejícího k potřebě praktického uplatnění práva, ať ve formě soudní pře či v deskové praxi v podobě tabulárního zajištění nejrůznějších práv a povinností.

Pohled na právní problematiku z hlediska dynamiky každodenní právní praxe, s níž se lze ve výrazné podobě setkat již v předvšehrdovské literatuře a jenž tam měl však jen stránku soudně procesní, je naopak u Všehrda doplněn dalším aspektem, vztahujícím se tentokráte na pole mimosoudní aplikace práva. Jak byla o tom učiněna již zmínka, jeví se Všehrd nejen dovrшитelem hlavních tendencí starší české juristické literatury o zemském právu, nýbrž dovršuje je i novým způsobem, takže teprve u něho nabývá pohled na soudobé právo opravdové vyváženosti a celistvosti. Všehrd je však současně i prvním, kdo nám v plné šíři odhaluje význam instituce desk pro českou feudální kulturu vůbec a její majetkové právo zvláště. Vskutku lze i říci, že to byl právě Všehrd, jenž bezprostředně přispěl svým vpravdě otcovským podílem k našemu pochopení a správnému ocenění úlohy, kterou sehrály v českém právním vývoji zemské desky. Není snad tedy ani třeba dále zdůrazňovat i specificky český, ba nacionální ráz této Všehrdovy koncepce majetkoprávních vztahů zemského práva.

O tom, jak značný význam přisuzoval Všehrd zemským deskám a jejich úloze v českém právním řádu své doby, svědčí jistě předem jeho právě dotčené pojetí majetkoprávních otázek. Všehrdovo stanovisko však výmluvně ilustrují i některé zmínky, třebaš spíše okrajového a příležitostného rázu, jichž je roztroušeno v jeho díle několik. Z nich patrně nejvýznačnější, jež poslouží i k širšímu pochopení všehrdovských názorů, je stručné sice, tím však lapidárnější přirovnání, jež Všehrd celkem bez zvláštního smyslu a jen nahodile zařadil do výkladu o poručenství. Všehrd v něm zemské desky srovnává s římskými dvanácti tabulemi.¹⁰ Jistě nesmíme v tomto místě spatřovat jen stylistický obrat, jenž měl zdůraznit autorovu učenost a sečtělou. Při známém nevlídném Všehrdov-

ručkovou literaturu, o níž se Všehrd při shledávání materiálu k svému spisu opíral. Tato okolnost má mimořádný význam z hlediska Všehrdova pojmání majetkoprávních vztahů, neboť odhaluje do určité míry i další objektivní podmínky, z nichž Všehrdova synthesa vyrůstala.

¹⁰ V, 43, 4: "... (To jest bylo napsáno v Římě za pohanův na dvanácti dskách práv římských, neb jsú i Římané dsky měli) ...".

vu poměru k cizímu, zvláště římskému právu nutno v tomto místě hledat jistě právem i hlubší smysl. Ostatně i samo anachronistické a pocho-pitelně i z našeho hlediska věcně naprosto pochybené srovnání dvou historicky zcela odlišných institucí zajímavost této Všehrdovy paraboly jen zvyšují. Nemůže být pochyb o tom, že Všehrd chtěl nejen srovnáním českých desk s římskými ukázat zásadní význam této instituce, jenž současníkům byl asi vcelku zřejmým, nýbrž především i na této skuteč-nosti doložit vynikající kvalitu českého právního řádu. Výrazně sebevě-domé přirovnání, je pro nás o to cennější, že pro nahodilost, v níž je bez bližší souvislosti s okolím pojato do výkladu o konkrétních otázkách zcela jiného rázu, lze v něm spatřovat výrok Všehrdovi bezděčně uniknuvší, který ovšem tím lépe dovoluje nahlédnout do nejintimnějších názorů svého autora.

*

Tabulární koncepce majetkoprávních vztahů projevila se u Všehrda v konkrétní podobě vlastního výkladu několika charakteristickými rysy.

V první řadě marně bychom hledali, jak jsme se toho byli již dotkli, uplatnění důsledně institucionálního hlediska, jež by sled, v jakém je látka podávána, přizpůsoboval souvislému a zevrubnému vylíčení jed-notlivých institutů. Všehrd ovšem zachovává určitý pořad, jeho základem je však právě hledisko tabulární praxe.

Tak především v jeho partii věnované majetkoprávním otázkám na-prosto postrádáme souvislejší stať, jež by byla věnována tak základní instituci, jakou je vlastnictví. Vlastnictví je dotčeno jen několika v zása-dě toliko okrajovými zmínkami. Nejlépe to vyplývá z kapitoly „O trhu“ a z následujících dvou kapitol „O prodávajícím“ a „O kupujícím“ ve čtvrtých knihách, jež jsou koncipovány opravdu jen z hlediska potřeby úspěšné intabulace a z hlediska ručení za závazky ze správy. Je to samo-zřejmý důsledek zřetele k deskové praxi.¹¹

Co naopak Všehrda nejvíce zajímá a čemu věnuje vždy v jednotlivých kapitolách pozornost nejsoustavnější, je konkrétní podoba deskového zá-pisu, jíž je třeba k pojištění právního poměru určitého druhu užít a jehož formulář, doprovázený zpravidla podrobným rozbořem, také neopomine nikdy uvést.¹² Konkrétní podoba formuláře deskového zápisu hraje u Vše-hrda velmi důležitou roli ještě i v jiném směru. O ní se totiž pravidlem

¹¹ Srov. IV, 3 n. Z tohoto ignorování vlastnictví jako základního institutu vybočuje, ale jen poněkud, sledování některých principů rodinné nedílnosti a dědického práva (srov. IV, 6, 1—7 a níže o rod. právu majetkovém). Naproti tomu sama za sebe hovoří skuteč-nost, že s technickým označením pro vlastnictví („dědictví dědické“) se setkáváme ve zcela jiné souvislosti a naprosto nahodile (V, 14).

¹² Není to dobře patrné jen u kapitol o trhu, nýbrž i o zástavách a jinde. Ostatně Jireč-kovo vydání Všehrda, jež odlišuje formuláře dobře graficky, poskytuje příležitost pře-svědčit se o tom i velmi letmo.

opírá celá kostra výkladu v jednotlivých kapitolách, takže výklad látky je obvykle obsahově zaměřen jen k osvětlení deskového formuláře.¹³

Všehrdův ryze tabulární zřetel vyplývá dále jmenovitě z toho, že jednou ze základních myšlenek, podle níž je celá majetkoprávní partie disponována, je rozdíl mezi tzv. trhovým a dlužním zápisem.¹⁴ Obojí byla ve Všehrdově době již v podstatě jen abstraktní forma, jejíž skutečná kausa se zdaleka nemusila shodovat s druhovým označením zápisu. Jinými slovy bylo ve Všehrdově době naprosto běžným a Všehrd nás o tom nad jiné zevrubně zpravuje, aby trhový zápis nepůsobil v každém případě svého užití plný a definitivní převod vlastnického práva. Všehrdův výklad také velmi plasticky informuje o svérázném mechanismu deskových zápisů, v němž např. trhového zápisu bylo možno užít nejen pro případ skutečného prodeje věci, nýbrž ještě i k celé řadě dalších disposic, jak to bylo nejvýrazněji patrné v okruhu hypotekárního práva.

Dotčený rozdíl mezi obojím druhem zápisů tkvěl především v tom, že u tržního zápisu prospívalo nabyvateli ručení za právní vady, tedy ručení ze správy. Této výhody naopak nepožíval, bylo-li mu zapsáno jen dluhem či bylo-li jeho právo zajištěno jiným netržním zápisem. Proto mezi konkrétními případy některých disposic, ačkoliv šlo o totožný typ právního jednání a ačkoliv tedy i institucionální základ byl totožný, existoval ve skutečnosti z tabulárního hlediska značný rozdíl, působený právě tím, že v jednom případě bylo užito trhového zápisu a v jiném opět jen prostého zápisu dluhem.

Pěkně to vyplývá ze Všehrdova výkladu o zástavách, kde na příklad velmi pečlivě a soustavně se rozlišuje mezi zástavou se správou a bez ní.¹⁵ Zmíněný příklad zástavního práva skýtá současně i vhodnou příležitost ke stručné úvaze o historickém a vývojovém základu rozdílu mezi trhovými a dlužními zápisy tak, jak nám jej prezentuje Všehrd. Původně nešlo jistě jen o vnější a formální otázku, jaký typ zápisu bude použit, nýbrž o záležitost hlubšího významu. Zástava se správou uskutečňovaná formou trhového zápisu byla fiduciárním převodem vlastnického práva se zajišťovací funkcí.¹⁶ Tento vývojový základ není sice u Všehrda již v podstatě patrný, přece však zůstává ještě jasné vědomí o tom, že zástava pořízená trhovým zápisem znamená něco více a že rozdíl od skutečného převodu vlastnického práva není vcelku příliš velký.¹⁷

¹³ U Všehrda nejsou výjimkou ani kapitoly věnované výlučně té nebo oné podrobnosti formuláře deskového zápisu — srov. např. VII, 6 a 7.

¹⁴ Srov. V, 1—4, o zástavním právu, kde je dobře patrný neustálý zřetel k tomu, o jakou formu zápisu v konkrétní dispozici jde. Srov. dále i VII, 15 a 16.

¹⁵ V, 1, 1: „... Ale že není jednostajná zástava než rozdielná (některá zajisté jest se zprávou, jiné beze vše zprávy) ...“.

¹⁶ Srov. J. K a p r a s, *K dějinám českého zástavního práva*, Praha 1903.

¹⁷ V, 4, 3: „Zástavy, kteráž se dluhem zapisuje, jest bezpečnější ta, kteráž trhem a se zprávou ve dsky vchází ...“.

Podobně i tam, kde šlo o zřízení hypotekárně zajištěné renty („plat holý, komorní“), naznačuje Všehrd, jak značný byl rozdíl mezi platem „koupným“, tj. zapsaným tržním zápisem, a mezi platem založeným jen „dluhem“.¹⁸ U Všehrda se tento rozdíl mimo jiné projevila i v tom, že o platu, jenž byl pořízen dlužním zápisem, hovoří souběžně na dvou místech svého spisu,¹⁹ jednou tam, kde podrobně probírá vše kolem trhových zápisů, po druhé opět na místě věnovaném zápisům dluhem. Je to jistě nad jiné výmluvný doklad, jak Všehrdova tabulární koncepce majetkoprávních vztahů ovlivnila i podobu jeho výkladu a systematického rozvržení látky.

Vedle dlužního se však od trhového zápisu lišily ještě i jiné druhy deskových zápisů.²⁰ U nich, jelikož šlo rovněž o zápisy, které působily ručení ze správy, nebyl rozdíl od tržních zápisů patrně tolik pocítován. Za dobrý příklad zde poslouží zřízení věna, jež mohlo být realizováno jak formou zvláštního věnného zápisu, tak formou zápisu trhového, u něhož však závazky ze správy nepřicházely pochopitelně tolik v úvahu, neboť věno zapisoval své choti nejčastěji manžel.²¹ Věnné zápisy s trhovými ostatně sbližovalo i to, že obojí druh byl zapisován do stejného druhu desek.²²

Kromě rozdílu mezi trhovými a netrhovými zápisy vykládá Všehrd širěji ve své majetkoprávní partii i o funkci tzv. zápisů „s místem“ a „bez místa“.²³ I zde jde o vyhraněný příklad osobitého mechanismu deskové praxe Všehrdovy doby. Vlastním smyslem zápisů tohoto druhu bylo, jak známo, zjednat pořizovací volnost na případ smrti a obejít nebezpečí královského práva brát odúmrti. Z hlediska obou hlavních typů deskových zápisů měly zápisy „s místem“ nejbližší k dlužním zápisům, neboť jejich formuláře byly koncipovány podle tohoto vzoru.²⁴

Za charakteristické pro zemské právo Všehrdovy doby můžeme považovat, že pokud se ve Všehrdově výkladu setkáváme s tónem vybočujícím z jinak důsledně uplatňovaného tabulárního zřetele, jde především o oblast tzv. rodinného práva majetkového. Tento okruh právních pra-

¹⁸ V, 3, 1 (srov. obraty ve formuláři: „... platu ročního ... prodal ... a jemu toho platu dědičky postoupil ...“); k zástavě platu „dluhem“ srov. V, 4.

¹⁹ Srov. V, 4 a VII, 17. „O zápisu, kdež se dluh spravedlivý i s úrokem zapisuje“. Z kapitoly vysvítá, že Všehrd si byl zřejmě dobře vědom toho, že látku vyčerpával v podstatě již na jiných místech. Proto také sem zařadil formulář, v němž je spojeno zapsání platu se sankcí spočívající v tzv. „brání“.

²⁰ K všeobecné charakteristice zápisů srov. VII, 15. Systematika zápisů tam nastíněná, je však poněkud samoúčelná, neboť Všehrd se jí ve všech důsledcích nepřidržel.

²¹ Věno se zprávou bylo zřizováno jen výjimečně, jak svědčí V, 19. Instituce zprávy věna souvisela úzce i se zřizováním tzv. „příjemce věna“, což byl v podstatě ručitel za právní vady (V, 28, 1).

²² VI, 32, 3.

²³ VI, 38—40.

²⁴ VI, 39, 4—5. „Žádný zápis nápadní (tj. rovněž zápis s místem) jinak ve dsky zapsán býti nemůže než dluhem ...“.

videl zemského práva náležel opravdu k mimořádně exponovaným. Šlo zde o úpravu velmi důležitých majetkoprávních zájmů mezi příslušníky vládnoucí feudalitou, a to jak na poli věnných a manželsko-majetkových záležitostí, tak zvláště při úpravě instituce poručenství, při její aplikaci byla začasť v sázce veškerá moc a jmění celého feudálního rodu.

Skutečně také s jistým zájmem o tyto otázky se setkáváme již i v předvšehrdovské literatuře právních knih zemského práva, charakterizovaných jinak téměř naprostou nevšimavostí k podobné tematice. I Všehrd se v těchto otázkách odchyluje od jinak důsledně zachovávaného deskového praktikismu a podává naznačenou problematiku vcelku daleko šířeji a soustavněji, takže z jeho výkladu vystupují také obrysy institucí sem náležejících daleko celistvěji a soustavněji než je tomu jinde.²⁵

Změněné Všehrdovo počínání na místech, kde zaměřuje svoji pozornost ke komplexu dotčených otázek, je snad nejlépe patrné v partii o poručenství. V lecčems podobný smysl mají i některé drobné Všehrdovy exkursy na příklad o odúmrtích a kaducitě, jež rovněž jaksi vybočují ze strohého jinak Všehrdova tabulárního zřetele.²⁶ O jak živé a aktuální otázky na konci 15. stol. právě v těchto bodech šlo, je snad zbytečné dodávat.

Naproti tomu tam, kde Všehrd probírá věnné záležitosti,²⁷ není již tento rys na jeho výkladu tolik zřejmý, ač právě zde byl Všehrd nejspíše postaven před ne právě lehký stylistický a skladebný problém, zda si má povšimnout i toho, co sice souvisí s věnnou praxí, co však nemá přímý vztah k deskám. Nasvědčuje tomu, že právě na tomto místě a v této souvislosti odmítá Všehrd věnovat pozornost všemu, co s deskovou praxí bezprostředně a úzce nesouvisí.²⁸ I když Všehrd má přirozeně na mysli v prvé řadě jen problematiku věnného práva a dotální praxe, přece jen jeho stanovisko má nepochybně platnost širší. Měli jsme již dosti příležitosti, abychom poznali, jak houževnatě Všehrd lpěl na své tabulární koncepci majetkového práva a jak v podstatě nepředstavitelnou pro něho byla každá jiná cesta literárního zpracování zemského práva. Seznali jsme rovněž, jak jen výjimečně svoje stanovisko opouštěl, aby se souvisleji a na deskové praxi nezávisleji zabýval nějakou otázkou.

Ve svém základě jednostranný zřetel k deskám, jež se ve Všehrdově díle v jeho pojetí majetkoprávních vztahů zemského práva tak výrazně uplatnil, způsobil však přirozeně i určitou kusost Všehrdova díla, jež zachycuje ze zemského práva jen tolik, nakolik má příslušná jeho oblast

²⁵ Srov. V, 33. a následující kapitoly; i zde však autor velmi pečlivě dbá tabulárního zřetele.

²⁶ K odúmrtěm srov. např. známý úsek VI, 34.

²⁷ V, 6—32.

²⁸ V, 6, 2: „... Ale o věně, kteréž se listem nebo rukojměmi ujišťuje, poněvadž to se deskami nic nemá (III), není potrebie mluviti, než toliko o věně, kteréž deskami nebo vznešením okázáno bývá...“.

bezprostřední vztah k deskám a jejich praxi. To tedy znamená, že se ve Všehrdově díle odrážejí v podstatě jen imobilární vztahy majetkové a naopak majetkové vztahy dotýkající se movitostí zůstávají mimo vlastní okruh autorova zájmu.²⁹ Nemůže být jistě pochyb o příznačnosti tohoto faktu. To, že Všehrd soustředil svůj zájem k deskám či jinak řečeno k nemovitostnímu šlechtickému majetkovému právu, nebylo, jak jsme měli možnost již z velké části poznat, jen výsledkem jeho osobní tvůrčí libovůle či nějakého mechanického dělítko. Ve shodě s podstatou českého zemského práva jako nejvýznamnější složky soudobého feudálního právního řádu zachytil Všehrd ve svém díle ty majetkové vztahy, jež se mu zdály být — a ve skutečnosti také byly — nejvýznamnějšími, a to v podobě pro ně opravdu nejtypičtější. Nakolik přitom mohl být Všehrd ovlivněn předchozím vývojem literatury zemského práva či nakolik šlo o výsledek jeho osobní invence, měli jsme rovněž již příležitost poznat.

Sotva lze jistě šetřit slovy obdivu a uznání o Všehrdových zásluhách v tomto směru, neboť to, co nám jeho dílo přináší, je nejen formálně velmi dokonalý, nýbrž i skladebně neobyčejně charakteristický pohled současníka na feudální právo, jenž s opravdu pronikavým bystrozrakem akcentuje v něm vztahy pro ně nejtypičtější.

Na druhé straně však nelze nevidět, jak byla o tom učiněna již zmínka, určitou kusost jeho díla, kterou by bylo snad možno i s určitým ostychem vzhledem k ostatním jeho kvalitám označit za jistou neúplnost. Hovoříme-li již o kusosti, po případě neúplnosti, třeba zároveň zdůraznit, že způsob, jakým se i tento rys projevuje, má několikerou stránku.

Tak především přílišné zaměření se k různým formalitám deskové praxe znemožnilo v konečném výsledku Všehrdovi na řadě míst rozvinout souvislejší podání, jež by obsáhlo úplný obraz jednotlivých majetkoprávních institucí.

Ještě výrazněji snad odráží se kusost Všehrdova díla v zájmu o majetkové vztahy týkající se v podstatě jen nemovitostí. I o tomto bodě byla již řeč a na jiném místě bylo zdůrazněno, že Všehrdovi za zásluhu je třeba přičítat právě podtržení těch vztahů, jež se nám dodnes na šlechtickém právu jeví být nejtypičtějšími. Ovšem ani Všehrd nevybočil — a ostatně také ani nemohl vybočit — z všeobecné platnosti pravidla o kusosti každé výrazné typisace. Při celkovém posuzování jeho díla půjde především o to, jak velký a jak významný podíl připadl na tematiku, jež zůstala takto stranou. Již na první pohled je patrné, že jej nelze v žádném směru podceňovat, neboť jde v podstatě o celou oblast mobilárních ma-

²⁹ O movitostech se Všehrd sice někde zmiňuje. Jde však o souvislosti zcela okrajové, jako tam, kde jedná o dispozicích na případ smrti nebo o věnných záležitostech apod. Srov. např. VII, 8 nebo V, 7, 1 či V, 21, 1. V tomto smyslu je třeba i chápat obecnou zmínku v IV, 1, (řádek č. 18).

jetkových vztahů. Všehrd ve svém postoji, který k těmto majetkovým právním poměrům mimoděk zaujal, vyjádřil bezpochyby nad jiné dobře mentalitu feudálova pohledu na majetkové vztahy a jeho despekt k movitému jmění, jehož význam nedovede ocenit, neboť mu neskýtá spolehlivý základ jeho mocenského postavení. Opravdu ve Všehrdově díle postrádáme také zevrubnější pohled nejen na otázky vlastnictví k movitostem, popř. movitých a ručních zástav,³⁰ nýbrž i výklad o celém širším okruhu vztahů peněžních a kreditních. Odtud vyplývá především malá diferencovanost obligačního práva ve Všehrdově díle, v němž postrádáme mimo jiné i zmínky o některých smluvních typech souvisících úzce s movitostními vztahy. Stejně tak postrádáme souvislý výklad o rukojemství, ač právě tato instituce byla v zemském právu bohatě vyvinuta.

Dospíváme tedy v souvislosti s posuzováním Všehrdova díla a jeho osoby k určitému paradoxu jeho literárního i životního osudu. Všehrd, jenž svým původem nebyl feudálem a naopak kořeny své osobnosti tkvěl hluboko v městském prostředí a jeho kultuře a jenž, jak nás zpravují strohé jinak biografické údaje, ve svém osobním životě nepostrádal smyslu pro finanční podnikání,³¹ postavil svým dílem pomník feudálnímu právu, a to způsobem tak úspěšným, že jeho pohled na oblast soudobého právního řádu, s níž se zabýváme, může platit za shrnutí jejích nejtypičtějších stránek.

Závěrem nelze pominout ještě jedno hledisko. I když jistě nestranný pohled vylučuje jakékoliv závěry o neúplnosti a nedostatečnosti Všehrdova díla, přece jen nelze ponechat stranou skutečnost, že problematika, kterou Všehrd majetkoprávní partii svého díla nezachytil, nebyla v žádném směru problematikou periférního rázu. Tuto okolnost třeba na konec znovu podtrhnout, zvláště v souvislosti s tím, jak poměrně vysoký stupeň rozvinutosti kreditně peněžních vztahů na půdě zemského práva ukazují téměř soudobé počátky komorního soudu a agenda soudu purkrabského.³²

*

³⁰ V, 4, 4 — hovoří Všehrd sice o zástavě „na svršciech a nábytciech“, jež se prý zapisovala do desk a jež prý dokonce byla i častá. Za pravdu třeba však dátí mínění (K a p r a s, l. c., str. 43, pozn. č. 15), že šlo vždy o hypotéku spojenou se zástavou movitostí či fundu instruktu zastavené nemovitosti.

³¹ Srov. příspěvek Č á d ů v v tomto sborníku. Zajímavé je, že Všehrd si byl tohoto rozporu mezi svým soukromým životem i literárním dílem zřejmě vědom. Lze na to usuzovat z kritické zmínky zařazené do úvodní pasáže o zástavách. Na tomto místě (V, 1, 3) Všehrd praví: „Jiný pak pro nezaplacení summy půjčené uváže se v dědictví. (A ta pokuta netoliko křesťanská není, ale ani lidská, kteráž jednomu přielišný užitek a zisk, druhému přielišnú škodu a ztrátu přinášie; a jest všeliké lichvy židovské horšie, neb se spieše a pro menšie summu nežli u žida prostojí a nikdy vedle práva) ...“ — Důsledně domyšleno: Všehrd zde hájí vlastně nepřímou půjčování peněz na úrok, nemluvě ani o tom, že jeho prohlášení, jakoby zemské právo mohlo být horší „lichvy židovské“, je obratem jistě nad jiné příznačným a výmluvným.

³² Vyplývá to dobře z prací V. S c h u l z e (*Příspěvky k dějinám soudu komorního království českého z let 1526—1627*, Praha 1904 a *Soupis register soudu nejvyššího purkrabství pražského*, Praha 1906) a jejich závěrů vztahujících se i k počátku 16. stol.

Obráz Všeherdova pojetí majetkoprávních otázek dokresluje posléze celková systematika, na jejímž základě Všeherd uspořádal ve svém díle partii věnovanou těmto otázkám.³³

Jak známo, chtěl Všeherd v devíti knihách svého spisu vyčerpat látku týkající se „soudů, práv a desk“, abychom užili okřídleného obratu z titulu jeho díla. Vycházejíce z toho, očekávali bychom že po souvislém vyličení procesních a soudnictví se týkajících otázek bude následovat ještě dříve, než budou probírány zemské desky, nějaká věcně samostatná část zabývající se blíže „právem“. S ničím takovým se ovšem u Všeherda ne setkáváme. Závěrem třetích knih končí souvislá všeherdovská procesní část a způsob, jakým na ni navazují pak další čtvrté knihy, dává pěkně nahlédnout do nejvlastnějších autorových záměrů při rozvrhování látky.

V čelo čtvrtých knih postavil Všeherd zvláštní „Přemluvenie a summu“, jež je nejen úvodem ke čtvrtým knihám jako samostatnému systematickému článku v rámci celého spisu, nýbrž vstupní pasáží prakticky k celé zbývající části díla.³⁴ Vskutku také „Předmluvenie“ nezahrnuje jen obsahovou tresť čtvrtých knih, nýbrž navozuje východiska daleko zásadnější povahy. Všeherd v něm parafrazuje a vysvětluje celý systematický plán zbytku svého spisu. Známými slovy,³⁵ že hodlá psát o právu „kteréž odbývá se při deskách zemských a při úřadu pokojně, bez hřmotu soudního“, neboť prý „mnoho lidí jest, kteříž své věci při deskách jednají a u desk více o své statky a spravedlnosti jich než u soudu zemského činiti mají“, přiznává se k své vyhraněné tabulární koncepci majetkového práva. V souladu s citovaným Všeherdovým doznáním, jež hovoří řečí naprosto jasnou a srozumitelnou, bychom se také marně pídili po nějakém zvláštním výkladovém celku o „praviech“ a od něho samostatně odděleném výkladu o „deskách“, jež by oba vystřídaly partii o „soudech“. Co ovšem u Všeherda nalézáme, je naproti tomu promyšlená a z hlediska desk a jejich praxe důsledně pojatá partie o majetkoprávních vztazích, zahájená právě čtvrtými knihami.

Posuzujeme-li celkový ráz jejího vnitřního systematického rozvržení, seznáme po v podstatě již velmi zběžném pohledu, že zřetel na desky a tabulární praxi ovlivnil i je. Tento vliv můžeme dobře odkrýt všude tam, kde Všeherd mezi kapitoly věnované problematice majetkoprávní vsouvá — pozorujeme-li jen vnější sled kapitol podle jejich titulů —

³³ K systematice Všeherdova díla srov. ze starší literatury článek R. Rauschera, *Systematika díla Všeherdova*, časopis „Všeherd“, roč. II., Praha 1921. Za náhodný paralelismus třeba však považovat domněnku, o římskoprávním původu Všeherdovy systematiky, již vyslovil M. Stieber, který se domnívá spatřovat v institucích vzor pro Všeherdovo rozvržení látky — srov. M. Stieber, *Systematika zákoníků střední Evropy*, Sborník věd právních a státních, roč. XXII., Praha 1922, str. 237, pozn. 44.

³⁴ Svůj zvláštní úvod (předmluvu) mají ovšem i osmé a deváté knihy, jež ovšem obsahově stojí již mimo vlastní rámec majetkoprávní partie.

³⁵ IV, 1.

tu a tam zdánlivě ne příliš logicky kapitolu věnovanou té či oné náležitosti intabulačního řízení. Konkrétní podrobnosti takového systematického rozvržení majetkoprávní partie Všehrdova díla lze nejlépe snad sledovat na příkladu čtvrtých knih samotných.

Po zmíněném již „Přemluvenie a summě“ je zařazena kapitola „O úřednicích a úřadu desk“, pak následuje kapitola „O trhu“, „O prodávajícím“, „O kupujícím“, „O dědicích“, poté opět „O přiznání osobním u desk“, „O úřednicích, když k tomu jdú nebo jedú“, „O listu přiznávacím“ a „O relatoriech a relacích ke deskám“. Ze stejného důvodu je sem pojato i velmi zevrubné vylíčení exekučního řízení, jež bychom daleko přirozeněji očekávali umístěno v procesní partii, tj. v prvních třech knihách. Všehrd je naopak ve shodě se svým tabulárním zřetelem včlenil mezi majetkoprávní problematiku, přičemž další zdůvodnění takového řešení našel bezpochyby v připojení kapitol o exekuci na výklad o ručení za závazky ze správy, který se ovšem úzce organicky přimyká k nauce o trhově smlouvě.

Dokladů o tom, jak celkovou vnitřní systematickou stavbu Všehrdovy partie o majetkoprávních vztazích podmínila jeho tabulární koncepce těchto poměrů, mohli bychom uvést ještě řadu. I pro vlastní závěr majetkoprávní partie u Všehrda, který lze umístit asi někde k předělu mezi sedmými a osmými knihami, je příznačné, že jím majetkoprávní partie vyznívá vcelku hluše, neboť sled výkladu o dané problematice se zvolna rozplývá v látce týkající se v podstatě již jen desk a rozličných podrobností souvisejících s jejich funkcí.³⁶

Zatím jsme měli příležitost pozorovat systematiku Všehrdovy majetkoprávní partie spíše jen z vnějšku a z této strany také usuzovat, jak se v ní odrazilo jeho tabulární pojmání majetkoprávních vztahů zemského práva. Daleko významnějším však je, že nejen prostý sled kapitol, nýbrž i samo jádro této systematiky vyrůstá ze stejného kořene. Všehrd v dotčeném již úvodu ke čtvrtým knihám o hlavním svém systematickém východisku praví, že to byl ohled na to, jak souvisle vylíčit právo, „kterýmž lidé svá zboží a dědiny, ženy, děti, listy, kšafty, klenoty, nábytky, svrchky ... rozličně řídí a opatrují...“.³⁷

Právě zmíněná enumerace, vyjadřující ve zkratce systematické uspo-

³⁶ Naznačuje to dobře již celkový ráz sedmých knih, jež po obsahové stránce a rovněž i systematicky jsou málo sevřené a vyhraněné. V první polovině se týkají převážně ještě majetkoprávní tematiky (dědické právo), druhá polovina (přibližně od kap. 18.) je již orientována stále důsledněji a důsledněji na zpracování ryze tabulární problematiky (instituce „brání“ a zvláště pak „otpor“, propuštění zápisu a zmínka o „vinách“). Naproti tomu však úvodní část osmých knih náleží ještě nepochybně majetkoprávní problematice (menší desky). Je to opět jeden z příkladů, jak u Všehrda se stále prolíná traktování otázek tabulárních a majetkoprávních.

³⁷ IV, 1.

řádání majetkoprávní partie Všeherdova spisu, není jen odrazem přirozeného logického postupu, v němž se vychází od vlastnických čili osobně majetkových záležitostí a přes majetkové záležitosti rodinné se dospívá k dalším ještě odlehlejším. Naopak základem i zde je úzké přimknutí se k deskové praxi a jejím zřetelům. Všeherd totiž podobně jako našel v rozdílu mezi trhovým a dlužním zápisem jednu z opor pro svůj osobitý způsob, jak traktovat a vykládat majetkoprávní problematiku, opřel i zde celkovou systematickou dispozici své majetkoprávní partie jako celku o rozdíl mezi jednotlivými druhy desk. Její vůdčí linií stala se tak snaha probrat látku podle rozdílu mezi jednotlivými druhy desk, počínaje trhovými, zápisnými většími, menšími až do úplného jejich vyčerpání.³⁸

Cílem Všeherdova systematického plánu jeví se tak úsilí ukázat přehledně, kam co má být zapisováno. Ve shodě s tímto východiskem je do čela zařazena kapitola o trhu, přičemž dále se postupuje s určitou odbočkou (exekuční řízení) přes zástavní právo k majetkovému právu rodinnému, čili ve Všeherdově dikci „opatrování žen a dětí“ a odtud pak k partii o spolku a rozdílu. Poměrně menší pozornost je věnována kšaftu zřejmě ve shodě se snahou vyhnout se této ve Všeherdově době mimořádně citlivé problematice, souvisící s odporem šlechty proti královskému odúmrtímu právu. Pak následuje výklad o větších a menších deskách zápisných, což vede k některým paralelismům (renta zřízená zástavním zápisem, jenž má formu dlužního zápisu),³⁹ až se posléze výklad o majetkoprávních otázkách tratí, jak jsme již viděli, ve všeobecných kapitolách o deskách, jejich dalších druzích (desky památné, pohoné, desky svědomí apod.),⁴⁰ deskových taxách atd.

*

Byly to tedy zemské desky, jež měly pro Všeherdovo dílo tak obrovský význam. Jistě lze tvrdit, že žádná jiná z institucí soudobého právního života neovlivnila Všeherdovu práci natolik, jako právě tento pro českou feudální právní kulturu jeho doby tak příznačný zjev. Rovněž není možno pochybovat o tom, že vliv deskové instituce se může zračit v něčem pronikavěji než ve Všeherdově pohledu na majetkoprávní poměry zemského práva. Nelze se proto také domnívat, že by šlo jen o jednostrannou podmíněnost, danou především tím, že Všeherd převážnou část svého veřejného působení strávil jako funkcionář deskového úřadu. Že zde máme před sebou skutečnost daleko hlouběji a cílevědoměji zakotvenou, měli jsme příležitost rovněž poznat. Soustřeďuje-li se tedy otázka Všeherdovy tabulární koncepce majetkoprávních vztahů zemského práva v prů-

³⁸ Pěkně to vyplývá z VI, 32 a zvláště pak z vnitřního rozvržení osmých knih.

³⁹ Srov. výše pozn. č. 19.

⁴⁰ VIII, 4 a n.

běhu jejího sledování stále zřetelněji a určitěji k otázce poměru Všehrdova díla k zemským deskám, lze sotva dostatečně zdůraznit, o jak mnohostranný problém jde. V každém případě je proto třeba nevyhýbat se při jeho řešení souvislostem vskutku nejširším a nejobecnějším.

Osud byl Všehrdovu dílu, jak známo, dlouho nepříznivě nakloněn. V době svého vzniku bylo vlastně potlačeno a i když vědomí o něm žilo a zjednávalo svému tvůrci značný věhlas a úctu, přece jen světlo světa v knižní tiskové podobě spatřilo až teprve v minulém století. Vlna rozvoje historických věd a historického zájmu, živená z pramenů národního obrození, Všehrda a jeho dílo v pravém smyslu znovu objevila. Byl to především nacionalismus českého měšťanstva se svým zdůrazňováním všeho, co souviselo se starým českým právem a jeho vývojem, jenž se k Všehrdovi obrátil s velkým, i když v jádře ne zcela správným a výstižným porozuměním.

Velké ocenění, kterého se Všehrdovi právě z této strany dostalo, nezdůraznilo jen nesporné kvality jeho díla, nýbrž vyneslo mu uznání poněkud zvláštního druhu. Značný vliv zemských desk, který zrcadlila vskutku každá stránka jeho díla, způsobil, že nekritický a současně i nehistorický obdiv českého buržoasního nacionalismu ověňčil Všehrda aureolou jakéhosi juristického polyglota, jenž s úžasem vzbuzující píli a mimořádnou erudicí shledával po starých deskách úplný obraz zásad českého práva. Všehrd, jenž se stal oficiálním génem starého českého právnictví, byl považován i pro svoji domněle vyčerpávající znalost starých, požárem r. 1541 nenávratně ztracených desk, za skutečného palatina střežícího a uchovávacího hlavní bohatství českého právního vývoje.

Toto vypjaté nacionální pojetí Všehrdova díla a jeho významu mělo vedle řady jiných důsledků jeden zvláštní povahy, jenž pak v podstatě přežil nejen kritiku domnělé Všehrdovy znalosti starých desk, nýbrž do určité míry nacionalisticko-romantické pojetí jeho díla vůbec. Na Všehrdovo dílo bylo a z velké části dosud naší širší odbornou veřejností je nazíráno jako na vyčerpávající obraz soudobého práva, vykreslující jeho zvláštnosti do nejmenších podrobností.

Všehrdovy „knihy devatery“ však takovýmto dílem nejsou. Naopak jeho práce je dílem jasného a otevřeného účelu, psaného pro potřeby soudní a zvláště deskové praxe, jež zdaleka není systematicky vyčerpávajícím obrazem soudobého práva. Všehrdovo dílo je vyznačeno naopak jistou kusostí, která vědomě pomíjí některé otázky a na látku, kterou podává, se dívá výhradně a jednostranně zaostřeným pohledem. Že jde zároveň o důkaz velké tvůrčí síly zvláště v oblasti náležité typisace, jakou vyžaduje každá originální syntéza, ponechme zatím stranou.

Tento nový pohled na Všehrda a jeho dílo, k němuž nám poskytuje

příležitost právě studium Všehrdova pojetí majetkoprávních vztahů, ne-
znamená ve své podstatě nic jiného, než další historisování významu
jeho díla. Nejde však jen o novost pohledu. Zhistoričtění Všehrdova díla
z hledisek právě nastíněných nejenže v ničem neutrpí skutečná objek-
tivní velikost v něm skrytého přínosu. Naopak platforma historicky prav-
divého pohledu dává možnost ještě dokonalejšího ocenění opravdu obdi-
vuhodné síly Všehrdova juristického talentu i literárního nadání, s nímž
dovedl s naprostou jistotou vyhmátnout a zdůraznit na feudálním právu
opravdu to nejtypičtější a z hlediska forem, v nichž u nás existovalo, zá-
roveň i to nejsvébytnější.

V tomto smyslu prohloubení historického pohledu, jaké nám dovolu-
je odhalení důslednosti Všehrdova tabulárního pojetí majetkoprávních vzta-
hů v celé její šíři, staví do nového a jistě i pravdivějšího světla Všehrdův
nacionalismus: To opravdu vřelé vlastenectví, jehož základem je pevné
přesvědčení o vysoké hodnotě české právní kultury, opírající se zvláště
o mimořádné hodnocení deskové instituce.